

Отримано: 17 листопада 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Борейко В. І. Напрями інноваційного оновлення національної економіки / В. І. Борейко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 99–103.

УДК 338.242

JEL Classification: C2

Володимир Іванович Борейко,

доктор економічних наук, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне

НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджується динаміка фінансування в Україні наукових та науково-технічних розробок і впровадження інноваційних проектів, оцінюється роль у фінансуванні інновацій підприємств, держави та місцевих органів влади, а також ефективність державної політики сприяння науковим дослідженням та впровадженню інноваційних проектів, обґрунтовуються напрями, реалізація яких дозволить забезпечити інноваційне оновлення національної економіки та вихід країни з кризи.

Ключові слова: наука, інновації, інвестиції, національна економіка.

Владимир Иванович Борейко,

доктор экономических наук, проректор по научной работе Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно

НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ОБНОВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье исследуется динамика финансирования в Украине научных и научно-технических разработок и внедрения инновационных проектов, оценивается роль в финансировании инноваций предприятий, государства и местных органов власти, а также эффективность государственной политики содействия научным исследованиям и внедрению инновационных проектов, обосновываются направления, реализация которых позволит обеспечить инновационное обновление национальной экономики и выход страны из кризиса.

Ключевые слова: наука, инновации, инвестиции, национальная экономика.

Volodymyr Ivanovych Boreiko,

PhD in Economics, Vice-Rector for Science of Economics and International Humanitarian University named after S. Dem'ianchuk, Rivne

DIRECTIONS OF INNOVATION UPDATE OF NATIONAL ECONOMY

In this article the dynamics of financing in Ukraine scientific and technical development and implementation of innovative projects is researched, role in financing innovation enterprises, state and local governments, as well as the effectiveness of government policies promoting research and implementation of innovative projects is evaluated, directions, implementation of which will ensure innovation renewal of the national economy and the exit a country from the crisis is grounded.

Keywords: science, innovation, investment, national economy, the crisis.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної економіки характеризуються стагнаційними процесами, які тривають ось уже четвертий рік. Через низьку якість та технологічний рівень більшість вітчизняної продукції є неконкурентоспроможною на українському та міжнародних ринках, що гальмує збільшення виробництва та створення нових робочих місць. Натомість державні видатки на фінансування інновацій настільки скудні, що говорити про швидке оздоровлення національної економіки не приходиться. Тому питання реалізації ефективної інноваційної політики держави нині набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційний шлях розвитку країн досліджували такі відомі зарубіжні та вітчизняні науковці: Б. Данилишин, Н. Дуглас, В. Геєць, Ю. Гончаров, Б. Маліцький, К. Коїма, Ю. Каракай, С. Кузнець, Р. Лукас, Д. Полозенко, Р. Солоу, В. Чижова. У їхніх працях обґрунтовано, що динамічний розвиток національних економік можливий тільки за умови постійного оновлення продукції. Так, наприклад, С. Кузнець вважає, що сучасне економічне зростання започатковане науково-технічним прогресом: «Епохальна інновація, яка характеризує теперішню економічну

епоху, полягає у розширеному застосуванні науки для розв'язання проблем економічного виробництва» [1, с. 9]. На думку Р. Лукаса, забезпечити швидкий розвиток економіки здатні інвестиції у людський, а не у фізичний капітал [2, с. 3–42].

Однак аналіз інноваційної політики України за два останні десятиліття свідчить, що наша країна цьому питанню не приділяє достатньої уваги. Зазначене визначило актуальність цього дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження визначено проведення аналізу інноваційної політики України, встановлення впливу видатків держави на науку та впровадження інновацій на динаміку розвитку національної економіки й розроблення пропозицій для її інноваційного оновлення.

Відповідно до визначеної мети, в статті реалізуються такі завдання:

- досліджується динаміка фінансування в Україні наукових та науково-технічних розробок і впровадження інноваційних проектів;
- оцінюється роль у фінансуванні інновацій у промисловості підприємств, держави та місцевих органів влади, а також ефективність державної політики сприяння науковим дослідженням та впровадженню інновацій;
- обґрунтовуються напрями, реалізація яких дозволить забезпечити інноваційне оновлення національної економіки та вихід країни з кризи.

Виклад основного матеріалу. Основою для піднесення життєвого рівня населення країни є високотехнологічний та динамічний розвиток національного господарства, який, на думку провідних економістів, можна забезпечити через реалізацію інноваційної моделі розвитку держави. Так, відомий український економіст О. І. Амоша у виступі на засіданні НАН України зазначав: «Інноваційна модель технологічного розвитку – це майбутнє України» [3, с. 77].

Цю ж думку поділяє А. Чухно: «Науково обґрунтовано і практично доведено, що є лише один шлях розв'язання цього клубка суперечностей – перехід від так званого інвестиційного, як правило, екстенсивного типу розвитку до якісно нового, ефективного інноваційного типу розвитку, який ґрунтується на прискоренні науково-технологічного оновлення виробництва, інтенсифікації його, зниженні витрат виробництва і підвищенні його рентабельності, прибутковості» [4, с. 19].

Таким чином, в основі моделі соціально-економічного розвитку України на перспективу, яка визначатиме соціально-економічну політику держави та стратегію її дій, повинні лежати інновації (державна інноваційна політика) та здатність держави забезпечити нововведення інвестиційними ресурсами.

Б. Данилишин та В. Чижова, аналізуючи вплив наукової складової на темпи розвитку національного господарства, зазначають, що: «На сучасному етапі розвитку країни активізація науково-інноваційної діяльності є одним із визначальних чинників структурної перебудови та прискорення економічного зростання». При цьому автори вважають, що: «Різке скорочення в останні роки інвестицій, передусім у реальний сектор економіки країни, призвело до загрозливого зниження виробництва високотехнологічної продукції, що є наслідком суперечностей, які виникли в процесі реформування економіки і перешкоджають досягненню цілей інноваційного розвитку» [5, с. 4–7].

Тому шлях до відновлення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на вітчизняному та міжнародних ринках полягає у її інноваційному оновленні, а це, своєю чергою, потребує збільшення фінансування державою наукових і науково-технічних робіт та інноваційних програм, а також фінансової підтримки підприємств, які їх впроваджують.

Для фінансування інноваційних програм використовуються кошти державного та місцевих бюджетів, власні кошти підприємств та кошти інвесторів. При цьому для динамічного розвитку держави важливою є структура інноваційних видатків, оскільки фінансування досліджень і розробок формує напрями розвитку держави на тривалу перспективу, придбання технологій – визначає рівень виробництва та якість продукції в найближчому майбутньому, придбання машин і обладнання – як правило, підтримує зарубіжні підприємства, на яких виробляються ці технічні засоби (рис. 1).

Тому для оцінки ефективності інноваційної політики держави та обґрунтування пріоритетних напрямів інноваційного оновлення національної економіки необхідно проаналізувати:

- динаміку зміни обсягів фінансування державою наукових програм;
- зміну питомої ваги у валовому внутрішньому продукті та видатковій частині державного бюджету витрат на наукові роботи;
- співвідношення між витратами підприємств, інвесторів, держави та регіонів на інноваційні цілі;
- запроваджені державою механізми стимулювання розвитку науки й техніки;
- динаміку зміни кількості підприємств і обсягів податкових пільг, якими скористалися підприємства.

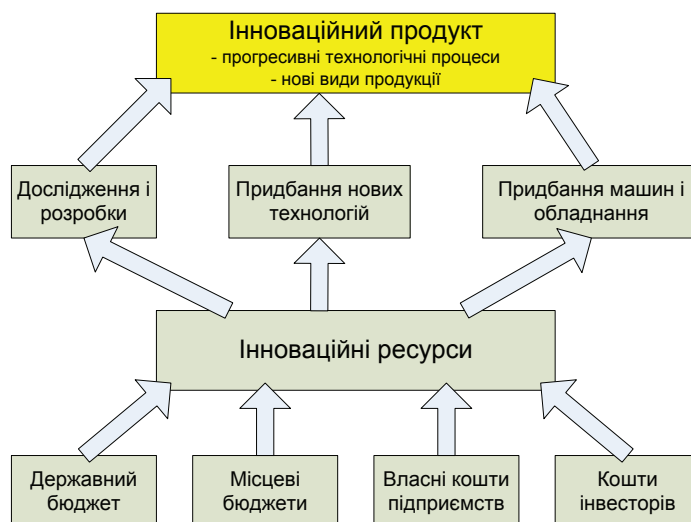

Рис. 1. Структура формування і витрат інноваційних ресурсів

Статистичні дані показують, що за 1995–2012 роки витрати держави на фінансування наукових і науково-технічних робіт у фактичних цінах зросли у 19 разів, проте у реальних цінах за ці роки видатки держави на науку зросли у 2,2 раза, а їх питома вага у валовому внутрішньому продукті за цей час знизилася на 27% та становила 0,33% у видатковій частині держбюджету (табл. 1).

Таблиця 1

Витрати держави на науку і кількість спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи у 1995–2012 роках

Показники	Роки					
	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Обсяг фінансування наукових і науково-технічних робіт з державного бюджету:						
– у номінальних цінах, млн. грн.	245	615	1711	3704	3860	4709
– у цінах 2005 року, млн. грн.	1015	904	1711	1890	1821	2211
Кількість спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи, тис. чол.	180	121	106	90	85	82
Питома вага витрат держави на фінансування науки, %: – у ВВП:	0,45	0,36	0,39	0,34	0,29	0,33
– у видатках державного бюджету	1,01	1,28	1,21	0,98	0,93	0,96

* Розрахунки проведено з використанням даних [6]

Це зумовило зменшення кількості спеціалістів, які виконували наукові та науково-технічні роботи. Незважаючи на те, що протягом 1995–2012 років реальні видатки держави на науку зросли у 2,2 раза, кількість спеціалістів, які виконували такі роботи протягом цього періоду, навпаки, знизилася в 2,2 раза (табл. 1).

Негативна тенденція протягом 2000–2012 років зафіксована і при дослідженні фінансування інноваційної діяльності в промисловості (табл. 2).

Так, питома вага витрат підприємств на дослідні розробки у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності знизилася з 15,1% у 2000 році до 7,5% у 2011 році, і тільки у 2012 році – зросла до 10,4%.

При цьому, 55–73% щорічних фінансових інвестицій в інноваційну діяльність промислові підприємства спрямовували на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Отже, протягом аналізованого періоду інноваційні кошти, як правило, витрачалися не на фінансування розвитку вітчизняної науки, а на підтримку іноземних компаній.

Як результат, кількість промислових підприємств, які впроваджували інновації, зменшилася з 1 491 у 2000 році до 810 – у 2005 році. У 2012 році цей показник зріс до 1 371 підприємства, але поступався показнику 2000 року.

Таблиця 2*

Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості України у 2000–2012 роках,
млн грн у фактичних цінах

Показники	Роки									
	2000		2005		2010		2011		2012	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
Всього:										
у т. ч. на:										
– дослідження і розробки	1760	100	5752	100	8046	100	14334	100	11481	100
– придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	266	15,1	612	10,6	996	12,4	1080	7,5	1196	10,4
т. ч. за рахунок:										
– держбюджету	1075	61,0	3150	54,8	5052	62,8	10589	73,2	8052	70,1
– місцевих бюджетів	7,7	0,4	28,1	0,5	87,0	1,1	149,2	1,0	224,2	2,0
– власних коштів	1,8	0,1	14,9	0,3	5,7	0,1	12,3	0,1	17,6	0,1
– коштів інвесторів	1399	79,6	5045	87,7	4775	59,4	7586	52,9	7336	63,9
= вітчизняних	49,4	2,8	79,6	1,4	31,0	0,4	45,4	0,3	154,5	1,3
= іноземних держав	133,1	7,6	157,9	2,7	2411	30,0	56,9	0,4	994,8	8,7
Кількість підприємств, що впроваджували інновації	1491		810		1217		1327		1371	

* У таблиці використано дані [6]

Ситуація з фінансуванням і наслідками наукової діяльності буде виглядати ще більш незадовільною, коли відмітити, що за базу порівняння взято 1995–2000 роки – на які припадає пік економічної кризи в нашій країні.

Водночас, потрібно зазначити, що більшу частину (53–88%) фінансування інноваційної діяльності в промисловості України підприємства здійснювали за рахунок власних коштів, тоді як з державного бюджету на ці цілі виділялося не більше 1% загальних інноваційних інвестицій у промисловості (тільки в 2012 році цей показник зріс до 2%). Ще менші видатки на фінансування інновацій здійснювали місцеві бюджети – близько 0,1% від загального обсягу.

Таким чином, подані дані дозволяють стверджувати, що держава та регіональні органи влади в Україні практично усунулися від фінансування інноваційних проектів, що є однією із причин низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції, та, відповідно, теперішньої стагнації національної економіки.

З метою створення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату для пріоритетного функціонування наукових, науково-дослідних установ та підприємств, які упроваджують у виробництво високотехнологічні проекти, новітні обладнання, устаткування, матеріали й комплектуючі вироби у 1999 році в Україні було прийнято Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» [7] з передбаченими у ньому фінансовою підтримкою та цільовими субсидіями підприємствам, що виконують проекти технологічних парків.

Проте постійна змінюваність зазначеного закону, обмеженість його щодо кола задіяних учасників і проектів та недостатня економічна обґрунтованість пільг для учасників технологічних парків, що впроваджують наукові проекти, засвідчують, що існують значні відмінності між задекларованими та реально наявними в Законодавстві України пріоритетами для розвитку науки, і що цілі, які ставилися перед цим законом, не досягнуті.

Оскільки Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» із наступними змінами [7] не забезпечив реальних стимулів до розвитку наукових досліджень та впровадження новітніх технологій на теренах України, має обмежену сферу дії, необхідно критично проаналізувати запропоновані в ньому пільги для підприємств, що є учасниками технологічних парків, та запропонувати напрями його вдосконалення.

Визнаючи, що саме від ефективності функціонування, наукових та науково-дослідних установ і наявності у підприємств стимулів до впровадження новітніх технологій та техніки залежить майбутнє національного господарства, а відповідно, і рівня життя населення, належить створити пріоритетні умови для їхнього функціонування в порівнянні з іншими галузями.

Отже, необхідність швидкого подолання наслідків економічної кризи та забезпечення стабільного розвитку національного господарства вимагає від нашої держави створення сприятливого середовища для залучення інвестицій та спрямування їх на фінансування інноваційних проектів.

Залучення інвестиційних коштів на впровадження новітніх технологій сприятиме створенню робочих

місць не тільки в даній, а й у суміжних галузях та розширить можливості для економічного зростання України.

Для цього наша країна володіє найважливішими складовими, які здатні забезпечити економічне зростання – природними та інтелектуальними ресурсами. Щодо інтелектуального потенціалу, то потрібно відмітити, що Україна входить до першої десятки провідних країн світу за кількістю спеціалістів з вищою освітою, але з них лише третина працює за отриманим фахом, а через низьку наукомісткість наявних робочих місць їх творчий потенціал використовується лише на 25–30 % [8, с. 33]. Аналогічно цьому достатня, на перший погляд, кількість спеціалістів, які мають наукові ступені кандидатів та докторів наук, використовується неефективно внаслідок невідповідного рівня технічної, лабораторної, інформаційної, патентної інфраструктури, необхідної для сучасних досліджень, експериментів та впровадження нововведень у практичну діяльність.

Світова фінансова і економічна криза 2008-2009 років та триваюча стагнація національної економіки вкотре підтвердили низьку ефективність інвестиційно-інноваційної політики нашої держави, оскільки вітчизняна продукція виготовлена на зношеному обладнанні та за застарілими технологіями виявилася неконкурентною на світових ринках.

Для відновлення економічного зростання Україні на сучасному етапі розвитку необхідно відійти від соціально-спрямованої та запровадити інвестиційно-інноваційну модель розвитку національного господарства. Для цього потрібно змінити структуру Зведеного бюджету країни та забезпечити фінансування всіх складових створення наукомістких робочих місць і удосконалення організації виробничих процесів з метою підвищення ефективності впровадження інноваційних інвестицій.

У всіх бюджетах: державному, обласних, районних, місцевих потрібно окремо виділити бюджет розвитку, кошти з яких можна було б використовувати виключно на ведення інноваційної діяльності.

Пріоритетне фінансування з Державного бюджету України варто спрямувати на забезпечення діяльності установ, які здійснюють фундаментальні і прикладні дослідження та впровадження визначальних для соціально-економічного розвитку країни інновацій, а з місцевих бюджетів – на підтримку інновацій, що впроваджують, визначальні для розвитку відповідної території підприємства.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна дійти висновку, що недостатнє фінансування Україною наукових та науково-технічних досліджень, не створення сприятливого середовища для впровадження інноваційних проєктів, надмірна соціальна орієнтація Зведеного бюджету України спричинилися до зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та міжнародних ринках, а це, своєю чергою, поглибило рецесію національної економіки у 2008–2009 роках та не дозволяє їй до цього часу подолати фазу стагнації.

Для відновлення економічного зростання, нашій країні необхідно збільшити видатки на фінансування науки та інновацій. Для цього потрібно змінити структуру Зведеного бюджету України та передбачити на всіх рівнях бюджетної системи країни бюджети розвитку, кошти з яких можна було б використовувати виключно на ведення інноваційної діяльності.

Література:

1. Kuznets S. Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread / S. Kuznets. – New Heaven, 1966. – P. 9.
2. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development / R. Lucas // Journal of Monetary Economics, 22. – 1988. – P. 3–42.
3. Вісник НАН України. – 2005. – № 7. – С. 77–83.
4. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі / А. Чухно // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15–23.
5. Данилишин Б. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України / Б. Данилишин, В. Чижова // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 4–11.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 року № 991-XIV із змінами і доповненнями та в редакції Закону України від 12 січня 2006 р. № 3333-IV.
8. Фісун А. Створення наукомістких робочих місць – фундамент зростання економіки України / А. Фісун // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 32–42.